О. М. Ткачук

ЦИВІЛЬНИЙ КОДЕКС УКРАЇНИ:

ПОСТАТЕЙНИЙ ПОКАЖЧИК ПРАВОВИХ ПОЗИЦІЙ ВЕРХОВНОГО СУДУ – ВЕЛИКОЇ ПАЛАТИ ТА КАСАЦІЙНОГО ЦИВІЛЬНОГО СУДУ (ПРАКТИКА 2020 РОКУ)

Харків
«Право»
2021

УДК 347(474)(094.4)(083.8)
Т48

Ткачук О. М.

Т48 Цивільний кодекс України: постатейний покажчик правових позицій Верховного Суду – Великої Палати та Касаційного цивільного суду (практика 2020 року) / О. М. Ткачук. – Харків : Право, 2021. – 744 с.

ISBN 978-966-998-151-6

Збірник містить у собі систематизацію судової практики Верховного Суду за 2020 рік, яка впорядкована за статтями Цивільного кодексу України та є продовженням серії постатейних покажчиків цивільного законодавства.

Особливістю даного видання є використання QR-кодів, за допомогою яких читач із смартфона без проблем може перейти до повного тексту правової позиції, яка його цікавить, що знаходиться на сайті Єдиного державного реєстру судових рішень.

Збірник призначений для практичного використання суддями, адвокатами, практикуючими юристами, а також буде корисний усім тим, хто цікавиться практикою застосування норм цивільного законодавства.

УДК 347(474)(094.4)(083.8)

ISBN 978-966-998-151-6

© Ткачук О. М., 2021
© Оформлення. Видавництво «Право», 2021

ЗМІСТ

Стаття 3 ЦКУ 7
Стаття 5 ЦКУ 9
Стаття 13 ЦКУ 12
Стаття 14 ЦКУ 18
Стаття 15 ЦКУ 20
Стаття 16 ЦКУ 25
Стаття 18 ЦКУ 36
Стаття 22 ЦКУ 42
Стаття 23 ЦКУ 52
Стаття 43 ЦКУ 57
Стаття 46 ЦКУ 60
Стаття 99 ЦКУ 65
Стаття 104 ЦКУ 68
Стаття 109 ЦКУ 75
Стаття 148 ЦКУ 84
Стаття 170 ЦКУ 88
Стаття 207 ЦКУ 89
Стаття 213 ЦКУ 92
Стаття 215 ЦКУ 99
Стаття 216 ЦКУ 118
Стаття 220 ЦКУ 128
Стаття 222 ЦКУ 137
Стаття 225 ЦКУ 140
Стаття 226 ЦКУ 146
Стаття 228 ЦКУ 149
Стаття 229 ЦКУ 155
Стаття 230 ЦКУ 159
Стаття 231 ЦКУ 161
Стаття 232 ЦКУ 164
Стаття 233 ЦКУ 170
Стаття 234 ЦКУ 175
Стаття 235 ЦКУ 179
Стаття 241 ЦКУ 182
Стаття 249 ЦКУ 185
Стаття 261 ЦКУ 188

Стаття 263 ЦКУ 200
Стаття 267 ЦКУ 201
Стаття 268 ЦКУ 207
Стаття 277 ЦКУ 212
Стаття 282 ЦКУ 234
Стаття 297 ЦКУ 251
Стаття 311 ЦКУ 257
Стаття 313 ЦКУ 261
Стаття 331 ЦКУ 265
Стаття 334 ЦКУ 274
Стаття 335 ЦКУ 278
Стаття 337 ЦКУ 281
Стаття 344 ЦКУ 284
Стаття 349 ЦКУ 294
Стаття 357 ЦКУ 295
Стаття 358 ЦКУ 297
Стаття 360 ЦКУ 302
Стаття 362 ЦКУ 304
Стаття 364 ЦКУ 308
Стаття 365 ЦКУ 314
Стаття 366 ЦКУ 317
Стаття 376 ЦКУ 321
Стаття 377 ЦКУ 325
Стаття 382 ЦКУ 329
Стаття 386 ЦКУ 338
Стаття 387 ЦКУ 340
Стаття 388 ЦКУ 343
Стаття 390 ЦКУ 362
Стаття 391 ЦКУ 363
Стаття 512 ЦКУ 364
Стаття 517 ЦКУ 369
Стаття 540 ЦКУ 372
Стаття 542 ЦКУ 373
Стаття 544 ЦКУ 375
Стаття 551 ЦКУ 378
Стаття 559 ЦКУ 380
Стаття 570 ЦКУ 406

Стаття 601 ЦКУ 408
Стаття 605 ЦКУ 414
Стаття 606 ЦКУ 419
Стаття 617 ЦКУ 430
Стаття 625 ЦКУ 437
Стаття 629 ЦКУ 450
Стаття 635 ЦКУ 451
Стаття 640 ЦКУ 457
Стаття 642 ЦКУ 466
Стаття 651 ЦКУ 468
Стаття 652 ЦКУ 480
Стаття 655 ЦКУ 490
Стаття 661 ЦКУ 492
Стаття 714 ЦКУ 495
Стаття 751 ЦКУ 497
Стаття 762 ЦКУ 501
Стаття 825 ЦКУ 505
Стаття 849 ЦКУ 507
Стаття 853 ЦКУ 509
Стаття 902 ЦКУ 512
Стаття 906 ЦКУ 519
Стаття 919 ЦКУ 521
Стаття 936 ЦКУ 524
Стаття 979 ЦКУ 527
Стаття 991 ЦКУ 537
Стаття 993 ЦКУ 542
Стаття 1046 ЦКУ 545
Стаття 1047 ЦКУ 547
Стаття 1048 ЦКУ 548
Стаття 1073 ЦКУ 551
Стаття 1079 ЦКУ 554
Стаття 1089 ЦКУ 560
Стаття 1172 ЦКУ 565
Стаття 1173 ЦКУ 568
Стаття 1176 ЦКУ 574
Стаття 1177 ЦКУ 586
Стаття 1178 ЦКУ 590

Стаття 1187 ЦКУ 594
Стаття 1188 ЦКУ 624
Стаття 1195 ЦКУ 628
Стаття 1200 ЦКУ 635
Стаття 1202 ЦКУ 644
Стаття 1212 ЦКУ 648
Стаття 1215 ЦКУ 657
Стаття 1224 ЦКУ 659
Стаття 1225 ЦКУ 666
Стаття 1227 ЦКУ 668
Стаття 1241 ЦКУ 674
Стаття 1245 ЦКУ 684
Стаття 1257 ЦКУ 691
Стаття 1258 ЦКУ 697
Стаття 1259 ЦКУ 700
Стаття 1264 ЦКУ 706
Стаття 1265 ЦКУ 715
Стаття 1272 ЦКУ 719
Стаття 1276 ЦКУ 735
Стаття 1301 ЦКУ 738

Стаття	Правова позиція	Номер правової позиції та QR-код в ЄДРСР
Ст. 3 ЦКУ	Відповідно до частини першої статті 2 ЦПК України завданням цивільного судочинства є справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ з метою ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави. Європейський суд з прав людини зауважує, що національні суди мають вибирати способи такого тлумачення, які зазвичай можуть включати акти законодавства, відповідну практику, наукові дослідження тощо (VOLOVIK v. UKRAINE, № 15123/03, § 45, ЄСПЛ, 06 грудня 2007 року). Верховенство права вимагає від держави його втілення у правотворчу та правозастосовну діяльність (пункт 4.1. Рішення Конституційного Суду України від 02 листопада 2004 року № 15-рп/2004). Однією із загальних засад цивільного законодавства пункт 6 статті 3 ЦК України визначає добросовісність – певний стандарт поведінки, що характеризується чесністю, відкритістю і повагою інтересів іншої сторони договору або відповідного правовідношення. Велика Палата Верховного Суду в постанові від 05 червня 2018 року у справі № 338/180/17 застосувала доктрину venire contra factum proprium (заборони суперечливої поведінки), яка ґрунтується ще на римській максимі – «non concedit venire contra factum proprium» (ніхто не може діяти всупереч своїй попередній поведінці). Основу доктрини venire contra factum proprium становить принцип добросовісності. Так, у статті I.-1:103 Принципів, визначень і модельних правил європейського приватного права вказано, що поведінкою, яка суперечить добросовісності та чесній діловій практиці, є, зокрема, поведінка, що не відповідає попереднім заявам або поведінці сторони, за умови, що інша сторона, яка діє собі на шкоду, розумно покладається на них. Установлено, що позивач у справі протягом значного періоду часу (майже 9 років) отримував від відповідача платежі, належні йому за договором оренди земельної ділянки № 555 від 01 листопада 2006 року, підтверджуючи тим самим наявність між сторонами договірних правовідносин, які продовжуються у відповідності до цього договору.	№ 61-14001св19 від 15.04.2020 Касаційний цивільний суд

Стаття	Правова позиція	Номер правової позиції та QR-код в ЄДРСР
	Очевидно, що дії позивача, який став новим власником земельної ділянки після смерті ОСОБА_2 на підставі свідоцтва про право на спадщину за законом від 02 серпня 2010 року, тривалий час виконував свої зобов'язання та користувався правами, передбаченими договором оренди земельної ділянки від 01 листопада 2006 року № 555, а згодом, зі спливом значного часу, у березні 2019 року, пред'явив позов про розірвання цього договору оренди, суперечать його попередній поведінці і є недобросовісними. Отже, заявляючи відповідний позов про розірвання договору оренди землі з мотивів зміни власника ділянки після тривалого мовчання з цього приводу, позивач хоча й використовує належне йому право, але як новий власник майна та орендодавець у спірних правовідносинах діє недобросовісно, зловживаючи своїм правом, діє всупереч доктрині «venire contra factum proprium». Створення в орендаря відчуття (протягом дев'яти років), що орендодавець не буде користуватись своїм правом на припинення договору та самостійно використовувати земельну ділянку і отримувати з неї дохід, може мати наслідком застосування доктрини непротирічної поведінки. Адже своєю поведінкою новий орендодавець створює в іншої сторони видимість направленості своєї волі на збереження орендних відносин, тобто орендар з огляду на тривалу бездіяльність орендодавця міг обґрунтовано покладатися на стабільність спірного правовідношення. Правопорядок має забезпечити захист розумно сформованих під впливом цієї видимості очікувань і не дозволяти іншій стороні в подальшому ігнорувати створену видимість та діяти всупереч їй. Отже, якщо виходити з цього принципу, то дійсно можна вважати, що орендодавця протягом дев'яти років влаштовували всі істотні умови договору оренди, він отримував вчасно орендну плату і ніяких дій щодо реалізації права на розірвання договору не здійснював, що свідчить про його погодження з умовами складеного спадкодавцем договору оренди.	

Стаття	Правова позиція	Номер правової позиції та QR-код в ЄДРСР
	При здійсненні цивільних прав особа повинна додержуватися моральних засад суспільства. У разі недодержання особою при здійсненні своїх прав вимог, які встановлені частинами другою – п'ятою цієї статті, суд може зобов'язати її припинити зловживання своїми правами, а також застосувати інші наслідки, встановлені законом (частини четверта, шоста статті 13 ЦК України). Відповідно до частини третьої статті 16 ЦК України суд може відмовити у захисті цивільного права та інтересу особи в разі порушення нею положень частин другої – п'ятої статті 13 цього Кодексу. За таких умов, відповідно до положень пункту 6 частини першої статті 3, частин четвертої і шостої статті 13, частини 3 статті 16 ЦК України та, застосувавши доктрину venire contra factum proprium (заборона суперечливої поведінки), найбільш розумним і справедливим буде відмовити позивачу в захисті його права внаслідок зловживання ним таким правом, захистивши тим самим право добросовісної сторони – орендаря. За таких обставин суд першої інстанції дійшов правильного по суті висновку про відмову в задоволенні позовних вимог. Разом з тим, відмовляючи у задоволенні позовних вимог у зв'язку зі спливом позовної давності, місцевий суд не врахував, що позовні вимоги є необґрунтованими, що є самостійною підставою для відмови у задоволенні позову, а тому позовна давність застосована до необґрунтованого позову безпідставно.	
Ст. 5 ЦКУ	У частині третій статті 5 ЦК України визначено, що якщо цивільні відносини виникли раніше і регулювалися актом цивільного законодавства, який втратив чинність, новий акт цивільного законодавства застосовується до прав та обов'язків, що виникли з моменту набрання ним чинності. У пункті 4 Прикінцевих та перехідних положень ЦК України передбачено, що ЦК України застосовується до цивільних відносин, що виникли після набрання ним чинності.	№ 61-698св19 від 03.03.2020 Касаційний цивільний суд

Стаття	Правова позиція	Номер правової позиції та QR-код в ЄДРСР
	Щодо цивільних відносин, які виникли до набрання чинності ЦК України, положення цього Кодексу застосовуються до тих прав і обов'язків, що виникли абопродовжують існувати після набрання ним чинності. Тлумачення статті 5 та пункту 4 Прикінцевих та перехідних положень ЦК України свідчить, що за загальним правилом, дія актів цивільного законодавства в часі має футуроспективний характер, тобто спрямована на майбутнє. У зв'язку з чим законодавець передбачає, що акти цивільного законодавства регулюють відносини, які виникли з дня набрання ними чинності. Проте із загального правила про застосування актів цивільного законодавства до прав та обов'язків, що виникли з моменту набрання ними чинності пунктом 4 Прикінцевих та перехідних положень передбачається виняток і допускається застосування ЦК України до прав та обов'язків, які продовжують існувати після набрання ним чинності. Відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю потерпілого, здійснюється щомісячними платежами (абзац 1 частини першої статті 1202 ЦК України). За заявою потерпілого у разі підвищення вартості життя розмір відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю, підлягає індексації на підставі рішення суду. За заявою потерпілого у разі збільшення розміру мінімальної заробітної плати розмір відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю, підлягає відповідному збільшенню на підставі рішення суду (стаття 1208 ЦК України). Тобто, цивільним законодавством для охорони прав фізичних осіб – кредиторів встановлена можливість збільшення розміру відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю у триваючих правовідносинах.	

Стаття	Правова позиція	Номер правової позиції та QR-код в ЄДРСР
	Відповідно до частини четвертої статті 263 ЦПК України при виборі і застосуванні норми права до спірних правовідносин суд враховує висновки щодо застосування відповідних норм права, викладені в постановах Верховного Суду. У постанові Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 07 травня 2018 року справа № 476/72/17 (провадження № 61-13283св18) зроблено висновок, що «відповідно до частини першої статті 1202 ЦК України відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю потерпілого, здійснюється щомісячними платежами. Згідно з частиною другою статті 1208 ЦК України за заявою потерпілого у разі збільшення розміру мінімальної заробітної плати розмір відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю, підлягає відповідному збільшенню на підставі рішення суду. Аналіз зазначеної норми закону дає підстави для висновку, що вона спрямована на забезпечення реальності захисту інтересів потерпілого й повноти відшкодування, оскільки відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, є тривалим у часі процесом. Таким чином, з моменту прийняття судом рішення про відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, особа має право на його збільшення у разі збільшення розміру мінімальної заробітної плати». Відповідно до частини першої статті 367 ЦПК України суд апеляційної інстанції переглядає справу за наявними в ній і додатково поданими доказами та перевіряє законність і обґрунтованість рішення суду першої інстанції в межах доводів та вимог апеляційної скарги. Проте апеляційний суд не врахував, що відносини з відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, продовжують існувати після набрання чинності ЦК України, і по суті рішення суду першої інстанції не переглянув. За таких обставин, апеляційний суд зробив передчасний висновок про незаконність рішення суду першої інстанції та його скасування.	

Стаття	Правова позиція	Номер правової позиції та QR-код в ЄДРСР
Ст. 13 ЦКУ	1. Відповідно до частини першоїстатті 717 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) за договором дарування одна сторона (дарувальник) передає або зобов'язується передати в майбутньому другій стороні (обдаровуваному) безоплатно майно (дарунок) у власність. За змістом частини п'ятої статті 203 ЦК України правочин має бути спрямований на реальне настання правових наслідків, що обумовлені ним. Згідно зі статтею 234 ЦК України фіктивним є правочин, який вчинено без наміру створення правових наслідків, які обумовлювалися цим правочином. Фіктивний правочин визнається судом недійсним. Звертаючись до суду з позовом, позивач посилався на те, що оспорюваний правочин вчинений відповідачем без наміру створення правових наслідків, а з метою уникнення стягнення коштів за рішенням суду. Фраудаторні правочини (правочини, що вчинені боржником на шкоду кредиторам) в українському законодавстві регулюються тільки в певних сферах (зокрема: у банкрутстві (стаття 20 Закону України від 14 травня 1992 року № 2343-XII «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкротом»); при неплатоспроможності банків (стаття 38 Закону України від 23 лютого 2012 року № 4452-VI «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб»; у виконавчому провадженні (частина четверта статті 9 Закону України від 02 червня 2016 року № 1404-VIII «Про виконавче провадження»). Однією із основоположних засад цивільного законодавства є добросовісність (пункт 6 статті 3 ЦК України) і дії учасників цивільних правовідносин мають бути добросовісними. Тобто, відповідати певному стандарту поведінки, що характеризується чесністю, відкритістю і повагою інтересів іншої сторони договору або відповідного правовідношення. Згідно із частинами другою та третьою статті 13 ЦК України при здійсненні своїх прав особа зобов'язана утримуватися від дій, які могли б порушити права інших осіб,	№ 61-359св20 від 24.03.2020 Касаційний цивільний суд

Стаття	Правова позиція	Номер правової позиції та QR-код в ЄДРСР
	завдати шкоди довкіллю або культурній спадщині. Не допускаються дії особи, що вчиняються з наміром завдати шкоди іншій особі, а також зловживання правом в інших формах. Велика Палата Верховного Суду у постанові від 03 липня 2019 року у справі № 369/11268/16-ц (провадження № 14-260цс19) зазначила, що «Цивільно-правовий договір (в тому числі й договір дарування) не може використовуватися учасниками цивільних відносин для уникнення сплати боргу або виконання судового рішення (в тому числі, вироку) про стягнення коштів, що набрало законної сили. Боржник (дарувальник), проти якого ухвалено вирок про стягнення коштів та відкрито виконавче провадження, та його сини (обдаровувані), які укладають договір дарування, діють очевидно недобросовісно та зловживають правами стосовно кредитора, оскільки укладається договір дарування, який порушує майнові інтереси кредитора і направлений на недопущення звернення стягнення на майно боржника. Тому правопорядок не може залишати поза реакцією такі дії, які хоч і не порушують конкретних імперативних норм, але є очевидно недобросовісними та зводяться до зловживання правом. Як наслідок, не виключається визнання договору недійсним, направленого на уникнення звернення стягнення на майно боржника, на підставі загальних засад цивільного законодавства (пункт 6 статті 3 ЦК України) та недопустимості зловживання правом (частина третя статті 13 ЦК України)». Апеляційний суд уданій справі встановив, що ОСОБА_2 (дарувальник)відчужив майно на підставі безоплатного договору на користь свого давнього знайомого, з яким, за його поясненнями, підтримує товариські стосунки ще з 2003 року. Відчуження майна здійснено ОСОБА_2 після пред'явлення до нього позову ОСОБА_1 про стягнення боргу за договором позики. Строк виконання ОСОБА_2 зобов'язань за договором позики з повернення одержаних у борг у ОСОБА_1 коштів настав 01 серпня 2012 року, проте ці зобов'язання	

Стаття	Правова позиція	Номер правової позиції та QR-код в ЄДРСР
	боржником жодним чином не виконувалися. Іншого нерухомого чи рухомого майна, за рахунок якого можливо задовольнити вимоги кредитора ОСОБА_1 та виконати рішення суду про стягнення боргу, ОСОБА_2 немає. Будь-який правочин, вчинений боржником у період настання у нього зобов'язання із погашення заборгованості перед кредитором, внаслідок якого боржник перестає бути платоспроможним, має ставитися під сумнів у частині його добросовісності та набуває ознак фраудаторного правочину. При цьому, та обставина, що правочин із третьою особою, за яким боржник відчужив майно, реально виконаний, не виключає тієї обставини, що він направлений на уникнення звернення стягнення на майно боржника та, відповідно, може бути визнаний недійсним на підставі загальних засад цивільного законодавства. Такого ж висновку, дійшов Верховний Суд у постанові від 24 липня 2019 року в справі № 405/1820/17. За таких обставин, колегія суддів погоджується з висновком апеляційного суду про те, що відповідач діяв недобросовісно, зловживаючи своїми цивільними правами на шкоду правам іншої особи, оскільки відчуження належного йому майна відбулося з метою уникнення звернення стягнення кредитором на його майно як боржника.	
	2. Однією із основоположних засад цивільного законодавства є добросовісність (пункт 6 частини першої статті 3 ЦК України). Дії учасників цивільних правовідносин мають бути добросовісними. Згідно зі статтею 13 ЦК України цивільні права особа здійснює у межах, наданих їй договором або актами цивільного законодавства. При здійсненні своїх прав особа зобов'язана утримуватися від дій, які могли б порушити права інших осіб, завдати шкоди довкіллю або культурній спадщині. Не допускаються дії особи, що вчиняються з наміром завдати шкоди іншій особі, а також зловживання правом в інших формах.	№ 61-31599св18 від 08.07.2020 Касаційний цивільний суд

Стаття	Правова позиція	Номер правової позиції та QR-код в ЄДРСР
	При здійсненні цивільних прав особа повинна додержуватися моральних засад суспільства. У зв'язку з цим, добросовісність при правовому регулюванні цивільних відносин повинна розглядатися як відповідність реальної поведінки учасників таких відносин вимогам загальносоціальних уявлень про честь і совість. Іншими словами, щоб бути добросовісним, дії та вчинки учасників цивільних відносин мають здійснюватися таким чином, щоб вони викликали схвальну оцінку з боку суспільної моралі, зокрема в аспекті відповідності застосованих засобів правового регулювання тим цілям, які перед ним ставляться. І, навпаки, реалізація правового регулювання цивільних відносин буде недобросовісною, якщо соціальна свідомість відкидає її як таку, що не відповідає задекларованій меті. Цивільний оборот ґрунтується на презумпції добросовісності та чесності учасників цивільних відносин, які вправі розраховувати саме на таку поведінку інших учасників, яка відповідатиме зазначеним критеріям і уявленням про честь та совість. Відповідно до частини третьої статті 16 ЦК України суд може відмовити у захисті цивільного права та інтересу особи в разі порушення нею положень частин другої-п'ятої статті 13 цього Кодексу. Аналіз змісту частини другої статті 13 ЦК України дає підстави для висновку, що недобросовісна поведінка особи, яка полягає у вчиненні дій, які можуть у майбутньому порушити права інших осіб, є формою зловживання правом. Формулювання «зловживання правом» необхідно розуміти як суперечність, оскільки, якщо особа користується власним правом, то його дія дозволена, а якщо вона не дозволена, то саме тому відбувається вихід за межі свого права та дію без права, «injuria». Сутність зловживання правом полягає у вчиненні уповноваженою особою дій, які складають зміст відповідного суб'єктивного цивільного права, недобросовісно, в тому числі всупереч меті такого права.	